

КЛИМЕНКО О. С.

Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля

СУЧАСНА ТЕОРІЯ НОРМИ І НОРМАЛІЗАЦІЇ І ФРАНЦУЗЬКА ПРЕСКРИПТИВНА ЛІНГВІСТИКА

Стаття присвячена огляду моделей нормалізації мови у східноєвропейській і французькій школах прескриптивної лінгвістики. Показано сучасний стан французьких норм і пов'язану з ним ситуацію з унормуванням мови.

Ключові слова: мовна норма, нормалізація мови, модель нормалізації, комунікативна лінгвістика, лінгвокультурологія.

В статті проводиться огляд моделей нормалізації мови в східноєвропейській і французькій школах прескриптивної лінгвістики. Показано сучасний стан французьких норм і пов'язану з ним ситуацію з нормалізацією мови.

Ключевые слова: языковая норма, нормализация языка, модель нормализации, коммуникативная лингвистика, лингвокультурология.

The article reviews the models of language standardization in East-european and French schools of prescriptive linguistics. The modern state of the French norms and associated situation of language standardization are shown.

Key words: language norm, language standardization, model of standardization, communicative linguistics, linguo-culturology.

Актуальність і наукова новизна дослідження. Актуальність дослідження зумовлено недостатньою визначеністю стану сучасної французької норми і пов'язаної з нею ситуації свідомого регулювання мовних змін, що становлять динаміку французької літературної норми, з огляду на певне відставання французького мовознавства щодо розробленості теорії норми і нормалізації. Уперше в романістиці простежено формування змісту лінгвокультурного концепту “Bon usage” у двох хронологічних зрізах: академічної стратифікаційно-субординативної нормалізації і перехідного періоду le français standard, що зумовлюється пошуками сучасного “правильного мовного вжитку”.

Мета даної статті полягає у визначенні сучасної французької норми і пов'язаної з нею ситуації мовного внормування через простеження формування змісту лінгвокультурного концепту “Bon usage”.

Об'єктом виступає науково обґрунтоване нормотворення, здатне устигати за динамікою національної літературної норми і одночасно здійснювати регулювальний вплив щодо збереження її національно-культурної самобутності.

Предметом дослідження є моделі нормалізації національної мови, аналізовані щодо їх спроможності забезпечити ефективне користування мовою пересічними носіями.

Матеріал дослідження становлять праці авторитетних французьких нормативістів, мовознавців східноєвропейських країн, а також французькі нормативні посібники: словники французької мови і словники труднощів.

Унормування мови вперше здобуло науковий статус у теорії норми і нормалізації (спочатку чеської літературної мови), розробленої у працях представників Празького лінгвістичного гуртка (ПЛГ). В їх розвідках поняття реальної норми звільняється від конотацій оцінки і припису і відокремлюється від кодифікації норм. Таке розуміння становило знаменний крок уперед від донаукового етапу “нормативної точки зору на мову”, яка існувала до першої наукової, компаративної парадигми у вивченні мови, що перейшла від фактуального й нормативного способів її дослідження до порівняльно-історичного методу. Нормативна точка зору ще не була подолана в перші десятиліття існування в мовознавстві структуралістської парадигми. Згадаймо відому статтю О. М. Пешковського, який знов наголошує на протиставленні нормативної й об’єктивної точок зору на мову [1:288–299]. Теза про реальність існування мовної норми, в розумінні вчених ПЛГ, уможлиблювала вивчення реальної картини буття мови, що не спотворювалася упередженням розглядом у світлі ретроспективних, естетичних, суб’єктивно-оцінних категорій.

З’явившись у розквіт структуралізму, теорія норми і нормалізації не могла позбутися впливу домінуючої на той час наукової парадигми і відмічається ознаками стратифікаційності й субординативності. Стратифікаційно-субординативна нормативна модель полягає в структурному розчленуванні насправді неподільного мовного континууму на автономні стилістичні рівні чи реєстри, які знаходяться у відношенні субординативної ієрархії один до одного, верх якої займає літературна мова.

Теорія норми і нормалізації зазнала розвитку в теорії культури мови (культури мови), географія розробників якої поширилася на весь східноєвропейський регіон. У цій окремій соціолінгвістичній дисципліні структуроцентричний підхід, орієнтований на досягнення наукової істини, визначив формування деперсоналізованого підходу у виробленні нормативних рекомендацій і приписів.

Статус окремої мовознавчої, а надалі соціолінгвістичної дисципліни, що розробляє проблеми оцінки якості національної мови та свідомого регулювання мовних змін суспільством, культура мови отримала через здобуття таких ознак інституціоналізації, як публікація спеціалізованих журналів, підручників, створення відповідних наукових центрів і робочих груп; укладання університетських курсів, програм. Але насамперед автономність культури мови доводять широкі теоретичні дослідження її представників, що відзначені безсумнівними досягненнями в розумінні природи мовних норм і принципів нормалізації, які лягли в основу успішних практичних заходів, а саме: розуміння суті літературної норми; уявлення про літературну норму як об'єктивно-історичну категорію, що існує реально, і її відокремлення від кодифікації, яку проводять мовознавці; визнання пріоритету літературної норми перед іншими засобами мовної комунікації; тяжіння до наукової істини: деперсоналізований підхід до формулювання нормативних оцінок, рекомендацій та приписів; розуміння варіативності мови в межах та поза межами нормативності; функціональність в оцінках нормативного характеру; принцип “гнучкої стабільності” літературної норми; динамічний (у синхронії) аспект розуміння літературної норми і нормативної оцінки; лінгвістичний (імовірнісний) характер точності мовного прогнозування [2:283, 286; 3:338, 375, 381, 392, 545; 4:28–30].

Нині теорія норми і нормалізації (прескриптивна лінгвістика, прескриптивізм, нормативістика, у східнослов'янській нормативній традиції – теорія культури мови, культура мови, ортологія) перебуває на етапі перегляду постулатів стратифікаційно-субординативної моделі нормалізації. Ця ревізія здійснюється через інтеграцію прескриптивізму до антропологічно зорієнтованого мовознавства на суто культурологічному (неориторичному, комунікативному) шляху.

Усвідомлення того факту, що знання мови не дорівнює її ефективному використанню; усунення тяжіння до моностилїзму, здатного перетворити літературну мову на “суперстиль”, що визначає наперед остаточне зникнення розмовної мови, жаргонів, діалектів; визнання існування усного різновиду літературної мови як кодифікованого варіанта; урізноманітнення джерел виведення літературної норми, зокрема перехід ролі еталонного нормотвірного чинника від мови художньої літератури до мови ЗМІ; уявлення про національну мову як континуум, в якому поруч з літературно внормованими текстами

представлені мішані тексти (де в літературну перешооснову украплені елементи аргю, жаргону, просторіччя тощо); визнання трансформації літературної мови з колись елітарного, соціально маркованого варіанта на усереднену норму загальнонаціонального значення; невідворотності зниження авторитарності кодифікації – усе це розширює об’єкт культури мови за рахунок неориторики і в бік комунікативності, однак позбавляє цю дисципліну її первісного предмета – нормативної оцінки і літературної норми. Це загрожує небезпекою повсюдного різкого падіння мовної і загальної культури; утрудненням вищих комунікативних функцій у соціумах, які зазнають шкоди внаслідок розгулу розмовної стихії; нівелюванням національно-культурних відмінностей між мовами в добу глобалізації.

На етапі перегляду постулатів традиційної нормативістики без кардинальної ревізії її основоположних засад цікаво подивитися, як французька прескриптивна лінгвістика розвивається на тлі досягнень загальної теорії норми і нормалізації. Не менш цікаво визначити внесок, який вона зробила для такої інтеграції прескриптивізму до антрополінгвістики, яка переборює вади стратифікаційно-субординативного періоду.

У французькій нормативній традиції стратифікаційно-субординативна модель прескриптивізму набула національної форми – академічного *bon usage* (“правильного мовного вжитку”). Ця нормалізаторська концепція щодо спрямування метамовної рефлексії оцінно-нормативного характеру мовознавців-нормативістів, що супроводжується надзвичайно розвиненою нормативно-оцінною компетенцією франкофонів, має ознаки лінгвокультурного концепту, з яким у свідомості етнічної мовної особистості пов’язується зародження у XVII столітті і неперервність нормативної традиції, що поступово стає визначальною рисою французької культури.

Лінгвокультурному концепту “*Bon usage*” на його академічній стадії як національному втіленню стратифікаційно-субординативної концепції мовного внормування, порівняно з канонічною моделлю, бракує цілісності й завершеності. Така національна риса, як поліхронічність академічного періоду, тобто співіснування в мовній свідомості різних хронологічних стадій формування концепту “*Bon usage*”, продовжує справляти свій вплив на теоретичні погляди і практичні підходи сучасних французьких нормативістів.

До таких змістових складників концепту “Bon usage”, що анахронічно застосовуються в сучасному внормуванні мови, належать:

1. Перегини раціоналізації. Розуміння розвитку мови як переважно такого, що означає її системне вирівнювання. Уживання, по суті, суто лінгвістичних (системних) критеріїв мовної правильності при апелюванні граматистів до розуму у випадках коливання мовного звичаю.

2. Закладення принципу нерозрізнення опису і припису у вивченні мови.

3. Суперечливе розуміння поняття “usage, bon usage”, яке фактично стає багатозначним, що становить національну своєрідність французької версії традиційної концепції мовного внормування.

Крім анахронічних ознак академічний bon usage позначено здобутками, які не втратили свою вагу в наш час і можуть розглядатися як внесок, що укладається до підвалин сучасної теорії норми і нормалізації, яка формується. До таких досягнень, що мають неминуще значення, можна віднести:

1. Заперечення внормування мови з суто умоглядних міркувань. Установлення мовної правильності на шляху поєднання розуму й мовного звичаю. Ідею про помірковане раціональне вдосконалення мови як підставу для нормалізації. Розуміння певної автономності системно-нормативних закономірностей мови, що чинять опір довільним впливам з боку суспільства.

2. Розуміння взаємообумовленості внормування мови й мовного звичаю, зокрема – необхідності верифікації умоглядно встановлюваної правильності мовним смаком освічених носіїв.

П.-К. Бюфье висуває ідею “усталеного звичаю” (usage constant), тобто взаємообумовленості внормування мови (правильності) і мовного звичаю, в якій можна вбачати прообраз розуміння верифікації нормативних кваліфікацій реальним ужитком.

3. Розуміння можливості розширення мовного вжитку за рахунок національної мовної скарбниці.

4. Досвід централізованого загальнонаціонального внормування Французької академії. (Його значення, на жаль, втрачено через основне завдання нормалізаторської стратегії Академії, яке полягало в гальмуванні мовної еволюції.) Кроки до відродження ролі Французької академії як центрального мовнонормалізаторського органу.

Стадії теорії культури мови і перегляду постулатів стратифікаційно-субординативної моделі у річищі інтеграції прескриптивізму до антрополінгвістики припадають у Франції на перехідний період існування *bon usage – le français standard*, помічений пошуками сучасного правильного мовного вжитку, зумовленими динамікою французької літературної норми, яка в національній формі проходить від надто жорсткого академічного періоду через сучасний перехідний період до перспективної більш демократичної норми.

У пошуках сучасного *bon usage* постає проблема взаємодії уможливлено сформованих уявлень про основні окремішні риси національної мови і спонтанних мовних процесів, перспективу динаміки яких неможливо передбачити заздалегідь у всіх деталях. Так, французький лінгвістичний дирижизм, який заступив ретроспективний пуризм академічної нормалізації, прагнув регулювати мовні зміни у річищі французьких лінгвістичних традицій, проте через переважно уможливлене прогнозування їх еволюції на підставі лінгвістичних знань є нічим іншим, як ригористською нормою. Декларуючи нові підходи до визначення сучасного гарного вжитку, зокрема необхідність зважати на живу мову, дирижисти насправді не виходили за межі традиційного внормування. Так, О. Соважо, один з провідних теоретиків дирижизму, прагне відродити за нових конкретно-історичних умов практику найкращого узусу, притаманну французькій нормалізаторській традиції з часів Вожла. При цьому новий *bon usage* мислиться як ригористська норма. “Найважче домогтися того, щоб широка публіка змінила своє ставлення до вживання “загальної мови”, що практично припинила своє існування. Потрібно відродити її вживання і перетворити її на спосіб вислову сучасних “порядних людей”. Цей відроджений “стиль” полягатиме в переважному вживанні традиційних слів. Замість *credible* необхідно говорити *croyable ...*” [6:184].

У пошуках сучасного зразкового варіанта французької мови також виформовується завдання теоретичного і практичного вирішення суперечності між реальністю існування літературної норми й послідовною нормалізаторською орієнтацією. Очевидно, існує потреба, з одного боку, залишити ригоризм альтернативно-дидактичної нормалізації, зокрема щодо кодифікації варіантів, що пропонуються мовознавцями-нормалізаторами і яким ще доведеться пройти перевірку реальним уживанням і, з другого – послідовно дотримуватися

нормалізаторської орієнтації. Така спрямованість часом зникає у зв'язку зі зміщенням пояснювально-рекомендаційного способу нормалізації в царину посередніх впливів на реальне вживання, що не стають справжнім унормуванням.

Так, концепція “неологічної допомоги” Б. Кемади обґрунтовує неминучість залишення примусової нормалізації, що ґрунтується на ретроспективному підході. Вона покликана відновити креативну свободу франкофонів, втрачену за традиційною французькою нормою, через усунення штучних перепон – ретроспективних нормативних приписів, що сковують неологічну креативність французької мови. Однак фактично вона бере під сумнів доцільність нормалізації мови з позицій сучасної літературної норми. [7:141–147].

На шляху пошуків зразкового варіанта сучасної стадії існування французької мови мовознавці останнім часом звертаються до вчення про мовні рівні і реєстри. При цьому перевантаженість мовних і позамовних показників виділення рівнів не дозволяє виокремити два головні взаємопов'язані аспекти, включені в цю проблематику. До них належать пошуки сучасного зразкового варіанта французької мови, що зумовлюють установлення нормативної ієрархічності рівнів, і встановлення стилістико-комунікативної компетенції французької мовної особистості. Звернення у визначенні зразкового варіанта сучасної стадії існування французької мови до вчення про мовні рівні (реєстри) або залишають ретроспективне уявлення про зразковість, або зовсім усувають нормативну ієрархію мовних варіантів.

Застарілого розуміння ієрархічної будови мови додержується, наприклад, Б. Мюллер, який виділяє такі рівні: 1) français cultivé (ou français soigné, choisi, soutenu, tenu); 2) norme; 3) français courant (ou français usuel, commun); 4) français familier; 5) français populaire; 6) français vulgaire. Рівень норми, за цим дослідником, не відповідає всьому рівню standard. Норма міститься у верхній частині цього рівня. Щодо нижньої (ненормативної) частини рівня standard, відмічається чимала варіативність форм [8:226].

Мовознавці, які переводять проблематику рівнів у суто комунікативну площину, на рівні теорії допускаються заміни поняття “bon usage” (у розумінні єдиного зразкового варіанта мови) поняттям еталонного (нейтрального) мовного рівня le français standard (standardisé, neutralisé). Для них на тлі le français standard проступає маркованість

вищих (*cultivé, recherché*) і нижчих (*argotique, vulgaire*) мовних рівнів. При цьому ідея нормативної оцінки заміщається соціолінгвістичними і прагматичними конотаціями, що нашаровуються на мовні одиниці. Так, М. Пужуаз, який у своєму “Словнику граматичних труднощів” прикладає функціональний описовий підхід на противагу традиційному (мається на увазі – нормативному) підходу, вважає, що класифікація мовних варіантів має бути об’єктивною, вільною від міркувань нормативного характеру [9:333–334].

Ієрархія рівнів зникає у розподілі за трьома стилістичними регістрами: *normal (neutre, non marqué)*; *style familier*; *style recherché*, – який здійснює “Навчальний словник французької мови” за редакцією Ж. Рей-Дебов (DFRA). DFRA призначається для іноземців, що вивчають французьку мову. Проте словник фактично дає уявлення про сучасну французьку мову повсякденного спілкування, що дорівнює сучасній усередненій літературній нормі, у значенні цього поняття, яке поширене в комунікативній лінгвістиці і є суто комунікативною нормою, яка не враховує культурну складову свідомості національної мовної особистості [10:7, 13].

Якщо звернутися до лексикографічного аспекту встановлення сучасного зразкового вжитку, ми натрапляємо смаковий персоніфікований підхід авторів нормативних словників: словників французької мови і словників труднощів. Буває, що вони намічають підходи до опису окремих словникових норм поза магістральними напрямками розвитку сучасного мовознавства і теорії норми і внормування, що відображають уподобання того чи іншого лексикографа.

На рівні практичної нормалізації через доволі низьку ймовірність втілення принципів опису словникових норм, що не мають значної теоретичної цінності, які відсіваються за сучасних конкретно-історичних умов, окремі словникові норми репрезентовано переважно різними варіантами нормативної інтерпретації одного й того самого мовного факту.

Наводячи атестацію “*Partout fleurissent informations et citations de poètes [...]; celle, toute récente, du Haïtien Jean-Louis Sugot*” (*presse parisienne, 02.09.89.*), П.-В. Бертъє і Ж.-П. Коліньон зазначають, що вживання *du Haïtien* з **h** придиховим може йти від словника “Малий Ларусс”-86, який не вважає його за помилкове. Проте прикметник *haïtien*, *-ne* має словникове визначення “*D’Haïti*” (пор. з офіційною назвою країни

la République d'Haïti). Автори виводять надто заплутане правило, що впливає з лексикографічної реєстрації у “Малому Ларуссі”: у *Haïtien*, – *ne adj. et n.* як назві національності **h** є німим, тим часом як у загальній назві мешканців за країною проживання **h** є придиховим. Зазначаючи педагогіко-методичні наслідки надмірної ускладненості цього правила (“Voilà bien une de ces “difficultés” arbitraires et artificielles par laquelle il semble qu'on veuille décourager les étrangers d'apprendre le français!”), автори висувують питання про його спрощення. Справді, чому не домовитися розглядати **h** як німе у всіх випадках: як у вихідному *Haïti*, так і у всіх похідних (прикметниках і іменниках, що пишуться з малої чи з великої літери)?

Мало того, правило, що автори вивели з “Малого Ларусса”-86, не було на той час єдиним правилом. У “Малому Робері”-76 вихідне *Haïti* наводиться з **h** придиховим (de Haïti), а похідне – назва мешканця – з **h** німим. Як не журитися разом з авторами: “De quoi déconcerter les meilleures volontés ... ?” [11:65–66]. У наш час “Малий Робер” уникає цієї проблеми. У ньому *Haïti* – *haïtien*, –*ne* наводяться лише в списку похідних від географічних назв. У “Малому Ларуссі” становище є виправленим: *Haïtien*, *enne adj. et n.* D'Haïti, de ses habitants.

Разом зі спробами розробки теорії норми і засобів практичного вноормування, що не досить вагомимі щодо встановлення засад прескриптивізму в антрополінгвістичній перспективі, французькі лексикографи в нормативних словниках, буває, викладають теоретичні принципи, які можна розглядати як внесок до загальніших засад сучасної наукової нормалізації. Однак брак практичного виходу нормалізації, на який можна було б очікувати, виходячи з окремих теоретично бездоганних принципів, що формулюються мовознавцями й лексикографами, які закладають підвалини сучасного прескриптивізму, зумовлюється тим, що через відсутність стрункої і цілісної теорії нормалізації та труднощі становлення сучасної французької літературної норми лексикографічний опис робиться рівнем нижче загальномовної літературної норми. Норму, що при цьому встановлюється, можна назвати “між словниковою”. Французькі лексикографи застосовують в описі мовних фактів у принципі спільні для нормативних посібників прийоми лексикографічної реєстрації. У ньому всі лексикографи якоюсь мірою як припускаються ретроспективного вноормування, антинормалізаторства, посередніх впливів на реальний ужиток, так і

кодифікують елементи сучасної реальної літературної норми чи формують її перспективний стан.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, така відмітна риса академічного *bon usage*, як його поліхронічність, тобто співіснування в мовній свідомості різних хронологічних стадій формування концепту “*Bon usage*” продовжує справляти свій вплив на теоретичні погляди і практичні підходи сучасних французьких нормативістів. Через це пошуки сучасної науково обґрунтованої мовнонормалізаторської концепції у Франції збагачують зміст концепту “*Usage, bon usage*” у контексті здобутків сучасного мовознавства без кардинальної ревізії компонентів, що він мав на попередніх етапах свого існування.

Поки що у Франції не поширилося розуміння того, що сучасна літературна норма має визначатись як реальна, загальнонаціональна і загальномовна категорія. Натомість франкофонам пропонуються тексти оцінно-нормативного характеру різних жанрів, де перетинаються підходи традиційної ретроспективної нормалізації, антинормалізаторство (під впливом структуралізму і крайнього комунікативізму), пошуки „нової“ конкретно-історичної нормалізації. Мовне внормування у Франції впродовж ХХ століття в цілому виявляється непослідовним і нецілеспрямованим і здебільшого дорівнює вільній метамовній рефлексії мовознавців у нормативно-оцінному аспекті.

У результаті пересічні мовці, не зазнаючи достатньо визначеного впливу, не мають змоги однозначно сприйняти його в певному соціокультурному контексті і, склавши уявлення про сучасну реальну літературну норму, керуватися нею в ефективному практичному користуванні мовою.

На наш погляд, альтернативу наявному перехідному стану французьких норм – *le français standard* – може скласти підхід, що, ураховуючи специфіку французької національної школи прескриптивної лінгвістики, інтегрує її до антропологічно спрямованого мовознавства на лінгвокультурному напрямі.

Вирішення однієї з найактуальніших проблем сучасної нормативістики – проблеми динаміки літературних норм – таким чином просувається з сучасного стану коригування постулатів традиційної стратифікаційно-субординативної моделі нормалізації у східноєвропейській нормативістиці до розв’язання таких актуальних

завдань сучасного періоду, як устигання нормалізації за динамікою літературної норми, досягнення демократизації ортології, забезпечення невідносності нормативних оцінок і приписів. Це підтверджує перспективність нормативістики як окремої дисципліни і підносить її до рівня сучасної мовознавчої науки.

Зазначеного прогресу можна досягти завдячуючи переорієнтації прескриптивізму на мовну особистість, яка усвідомлює мовну компетенцію через сітку рефлексії щодо рідної мови в нормативно-оцінному аспекті. Лінгвокультурна модель ураховує як здатність мовної особистості породжувати літературну норму, так і її спроможність вибірково сприймати нормалізувальні впливи нормативістів щодо інституалізації її спонтанних преференцій, а також верифікації меліоративних варіантів щодо їх життєздатності в конкретно-історичному соціокультурному й лінгвокультурному контекстах.

За лінгвокультурною моделлю нормалізації сучасної французької мови, що виробить загальнотеоретичні засади і визначить заходи і прийоми практичної нормалізації, перехідний стан французьких норм – *le français standard* трансформується в сучасну нормалізацію, збагачену новітніми здобутками лінгвістичної науки, що дасть франкофонам змогу ефективно користуватися сучасною французькою мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Пешковский А. И.* Объективная и нормативная точка зрения на язык / А. И. Пешковский // История языкознания XIX – XX в.в. в очерках и извлечениях / В. А. Звегинцев. – Т. 2. – М.: Просвещение, 1965. – С. 288–299.
2. *Данеш Ф.* Позиции и оценочные критерии при кодификации / Франтишек Данеш // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 20: Теория литературного языка в работах ученых ЧССР: сб.; пер. с чешск. и словац. / ред. Н. А. Кондрашов. – М.: Прогресс, 1988. – С. 281–295.
3. *Пражский лингвистический кружок:* сб. ст. / сост. и ред. Н.А. Кондрашова. – М.: Прогресс, 1967. – 559 с.
4. *Скворцов Л. И.* Современные отечественные и зарубежные исследования в области культуры речи (в нормативном и коммуникативном аспектах) / Лев Иванович Скворцов // Культура русской речи и эффективность общения: сб. ст. / отв. ред. Л. К. Граудина и Е. Н. Ширяев. – М.: Наука, 1996. – С. 40–65.
5. *Buffier P.-C.* Grammaire française sur un plan nouveau: pour en rendre les principes plus clairs et la pratique plus aisée, contenant divers traités sur la nature de la grammaire en général ... / P.-Cl. Buffier. – P.: Hachette, 1709. – Reprod. de l'éd.: P.: N. le Clerc. M. Brunet. Leconte, 1709. – XXXXII. – 478 p.
6. *Sauvageot A.* Français d'hier ou français de demain? / Aurélien Sauvageot. – P.: Fernand Nathan, 1978. – 189 p.
7. *Quemada B.* A propos de la néologie. Essai de délimitation des objectifs et des moyens d'action / Bernard Quemada // La Banque des mots. – 1971. – № 2. – P. 137–150.
8. *Müller B.* Le français d'aujourd'hui / B. Müller. – P., 1985.
9. *Pougeoise M.* Dictionnaire de grammaire et des difficultés grammaticales / Michel Pougeoise. – P.: Armand Colin, 1998. – XII. – 436 p. – (Collection *Cursus. Série Littérature*).
10. *Dictionnaire du français. Référence apprentissage* / [sous la dir. de J. Rey-Debove]. – P.: Dictionnaires Le Robert, CLE international, 1999. – XIV. – 1233 p.
11. *Berthier P.-V.* Le français qu'on malmène / P.-V. Berthier, J.-P. Colignon. – P.: Belin, 1995. – 255 p.